بەرەو سیستەمێکی نوێی ماڵی جیهانی… نوسینی: ئیدریس مستەفا

لە تەک دەرکەوتنی سیستەمی نوێی جیهانیدا کە لە ٢٤ی مانگی رابردووەوە هاتە سەر شانۆی سیاسەتی جیهانی، دوێنێکە ٢٣ی مانگ سیستەمێکی نوێی ماڵی جیهانی هاتە نێو بازاڕی دراوی جیهانییەوە. دوێنێکە حکومەتی روسیا بڕیاریدا نەوت و گاز بە رۆبڵی بفرۆشێ لە بری دۆلاری ئەمریکی. ئەم بڕیارە تەنها ئەو وڵاتانە دەگرێتەوە کە روسیا بە وڵاتانی نادۆست یاخود ناحەز بە روسیا ناوی بردن وەک ئەوروپا بۆ نموونە. ئەو وڵاتانەی کە هاوڕێی روسیان ئەوا ئازادن بە چ دراوێک پارە دەدەن وەک چین و هند بۆ نموونە. دیارە وڵاتێکی وەک هند روسیا بە هەرزانتر ناوت و گازی پێ دەفرۆشێ لەبەر چەند هۆیەک کە لێرەدا بواری باسکردنی نیە. بەهەرحاڵ،
ئەو هەنگاوەی روسیا، هێنانی رۆبڵ بۆ انو سیستەمی ماڵی جیهانی، بە یەکەمین هەنگاو دادەنریت لە مێژووی بازاری دراوی جیهانیدا کە لە دوای روخانی یەکێتی سۆفیەتەوە هەبێ و یەکەمین گورز کە بیخوات دۆلاری ئەمریکی ئینجا دراوی یۆرۆ. ئابوری ناسەکان دەڵێن ئەوروپا و ئەمریکا خۆیان بۆ هەنگاوی لەم جۆرە نەک هەر ئامادە کردبوو بەڵکو هەر بە خەیاڵیشیاندا نەهاتووە کە روسیا بە پلانێکی ئاوها وەڵام بە گەمارۆ ئابورییەکانیان بداتەوە هەر بۆیە ئەمڕۆکە راوێژکاری ئەڵمانی لەگەڵ پۆتین بە تەلەفۆن قسەیان لەگەڵ یەکدیدا کرد و ئەڵمانیا ئەم هەنگاوەی روسیای بە پێشێلکردنی رێکەوتنامە ئابوری و بازرگانییەکانی نیوانیان ناوزەد کرد. ئەلمانیا لە کاتێکدا ئەمە دەڵێت کە هیچ یەکێک لەو گەمارۆ ئابوریانەی سەر روسیا نەک هەر پێشێلکردنی پەیوەندییەکانی نێوانیانە بەڵکو دژ بە قانونە نێودەوڵەتییە بازرگانییەکانە کە خودی ئەوروپا داڕێژەری سەرەکی بووە.
ئەمڕۆکە رۆبڵی روسی لە تەک دراوە جیهانییەکانی تردا ژمارەی بەرزبوونەوەی دەخوێندەوە. ئەم هەنگاوەی روسیا لە مێژەوە دەبوو بنرێت بەڵام تەمەڵی و چاوەروان نەکردنی روسیا بەو گەلێکەمەکە ئابورییە گشتگیرییەی رۆژئاوا وای لێکرد کە بە چۆکی رۆبڵەوە بێتە پێشەوە و لەوەش ناچێ پاشەکشە بکات لەم هەنگاوە چونکە هەر وەک چۆن یوانی چینی لەم ساڵانەی دواییدا بۆتە رەقەم لە تەک دۆلار و یۆرۆ و پاوەندی ئوستەرلینی بەریتانیدا ئەوا رۆبڵیش دەبێتە دراوێکی تری خاوەن رەقەم.

مانگی رابردوو قسەباسەکی زۆر گەرم دەستی پێکرد و ئێستەش وا لە
بواری لێکۆڵینەوە و هەنگاوی جدیدایە ئەویش کردنەوەی بازاڕێکی
گەورەی دراوی ئاسیایی بە هاوبەشی چین و روسیا. ئەم هەنگاوەی
روسیا و هەنگاوەی سعوودیەش ئەو بابەتە دەهێنێتە سەر خەزێنەی
دراوی جیهانی. هەفتەی رابردوو سعودیە رایگەیاند کە لەمەودوا
ئامادەیە نەوت بفرۆشێ و پارەکەشی بە یوانی چاینی وەربگرێ. دیارە
بە دوای سعودیەدا وڵاتانی تری وەک بەحرەین و ئیمارات و لەوانەیە
میسریش هەمان هەنگاو هەڵبگرێ.
ئەمانە و زۆر شتی تریش، بە نموونە ئاڵتونی دەیان و سەدان تەنی
روسی کە لە خەزێنەی دەوڵەتی روسیادا هەڵگیراوە بە هە
رپشتیوانیەکی گەورەی ئاوها، دۆلاری ئەمریکی دەخەنە بەردەم
لەرزەیەکی جدیەوە کە نرخی دۆلار ئەو ئاستە قورساییە جیهانییەی
جارانی نەمێنێ و لە دوور مەوداشدا لەوانەیە بەرەو داڕمانێکی بە
وێنە ببێ لەوەی کە چیتر وەک تاکە دراوی گێتی نەمێنێ بە تایبەت
گەر بێتوو روسیا لە کێشەی ئۆکرانیادا بە سەرکەوتوویی بێتە
دەرەوە. ئەم ئەگەرە روروداوەکانی ڕۆژان و مانگەکانی داهاتوو
ئەنجامەکەیمان پێ دەڵێ.
خاڵێکی زۆر گرنگ کە دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم ئەوەیە کە نەوت و
گازی روسیی لەم گەڵەکۆمەکێ ئابوریەی غەربدا تاکو ئێستا بە وازانج
هاتۆتە دەرەوە. چۆن؟ تاکو ئەم ساتەی من ئەم وتارە دەنوسم نەوت و
گازی روسی وەک جاران بەرەو ئەوروپا دەچێ و هەر لەم دوو سێ رۆژەی
رابردوودا ئەڵمانیا و هۆڵەندا و بگرە فەرنساش بە رەسمی داواکەی
ئەمریکایان رەتکردەوە کە واز لە کڕینی گازی روسی بهێنن؛ هەروەها
سویفت کۆدی بانکی هەر وەک جاران کاری خۆی دەکات؛ جا ئەوەی لەم
نێوەدا دروست بوو بەرزبوونەی نرخی گاز و نەوتی جیهانی بوو
لەوانەی روسی. واتە روسیا گەر پێش ٢٤ی مانگی رابردوو، رۆژەی
دەستپێکردنی پەلامارە سەربازیەکەی بوو بۆ سەر ئۆکرانیا، نرخی
سەرچاوە سروشتیەکانی بە ١٠٠ دۆلار بۆ نموونە فرۆشتبی ئەوا ئیستا
١٢٤ دۆلارە، واتە نەوت و گازی روسی لەو گەمارۆ ئابوریەدا قازانجی
نەکرد و ئەوەی زەرەری کرد وڵاتانی ئەوروپا و هاوڵاتیانی ئەوروپی
بوون و بەنزینخانەکانیان گەواهی ئەم قسەیەی من دەدەن.
پرسیارێکی گرنگ کە دێتە پێشێ ئایا ئەوروپا دەتوانن بازاڕەی تر
بدۆزنەوە بۆ جێگرتنەوەی گاز و نەوتی روسی؟ لەگەڵ ئەوەی هەندێ
وڵات خاوەن گازی سروشتی باس دەکرێن وەک قەتەر و جەزائیر و
تەنانەت خودی ئەمریکاش، بەڵام هیچیان ناتوانن جێگەی گاز و نەوتی
روسی بگرنەوە چ وەک ڕێژە و چ وەک نرخ و چ وەک ئاسانی هاتنە
بەردەست و چ وەک ژینگەپارێزی. ئەم پرسیارە وردەکاری زۆری دەوێ و

گەر بوار بوو ئەوا لە واترێکی تردا باسی دەکەم بۆچی هیچ وڵاتێک ناتوانێ جێگەی گاز و نەوتی روسی بۆ ئەوروپا بگرێتەوە.

نوسینی: ئیدریس مستەفا

٢٤ی ٣ی ٢٠٢٢